

Н.Г. СИНЮТКА*

(Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна)

А.І. ЛУЦИК**

(Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна)

Трансформація фіскальної політики та фіскального простору за умов експансії цифрових технологій

Метою статті є визначення методичних підходів до розуміння сутності та природи фіскального простору і реалізації фіскальної політики в умовах глобального тренду на розбудову цифрової економіки й становлення суспільства мережевих взаємодій. На основі аналізу наукових публікацій визначено базові підходи до розуміння феномену діджиталізації та її фіскальних наслідків. Виявлено, що цифрова економіка сприяє інтернаціоналізації бізнесу, появі нових фінансових продуктів та інструментів, віртуалізує фінансовий ринок, стимулює транскордонний рух капіталів у світі. Закономірно, що глобальна автоматизація та оцифрування фінансових процесів вимагає якісних змін і у фіскальній політиці. Детерміновано основні проблеми інноваційної цифрової парадигми фіску: деформації податкової термінології, виникнення нових об'єктів оподаткування, розмивання податкової бази і прибутків між країнами, необхідність міжурядової координації у фіскальному просторі. Узагальнено світовий досвід, який може бути використаний для підвищення ефективності оподаткування в Україні. Значну увагу приділено запровадженню податку на додану вартість з іноземних постачальників цифрових товарів та послуг в країнах ОЕСР. Обґрунтовано доцільність його імплементації у вітчизняну податкову практику, запропоновано термінологію та механізм впровадження. Обґрунтовано відсталість існуючого сьогодні в Україні фіскального простору та традиційність національної фіскальної політики щодо оподаткування праці і капіталу. Доведено, що невключення нових цифрових об'єктів до податкової бази, відсутність податків для електронних товарів і послуг не дозволяє трансформувати фіскальний простір України задля зростання суспільного добробуту. Наголошено на потенційних ризиках і загрозах внаслідок діджиталізації.

Ключові слова: фіскальний простір, діджиталізація, фіскальна політика, процеси оподаткування, ПДВ з іноземних споживачів цифрових товарів.

N.H. SYNYUTKA

('Lviv Polytechnic' National University, Lviv, Ukraine)

A.I. LUTSYK

(Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine)

Transformation of Fiscal Policy and Fiscal Space under Conditions of Digital Technologies Expansion

The purpose of the article is to study essence of fiscal space and fiscal policy implementation in the context of a global digital economy development trend and formation of a network interactions society. On a basis of scientific publications analysis, the basic approaches to understanding the phenomenon of digital economy and its fiscal consequences were determined. It was found that the digital economy helps to internationalize business, emergence of new financial products and tools, virtualize the financial market, and stimulate the cross-border capital movements in the world. It was proved that global automation and digitalization of financial processes require qualitative changes in fiscal policy. The main problems of innovative digital paradigm of taxation are: deformation of tax terminology, emergence of new objects of taxation, tax base erosion and profits shifting between countries, needs for intergovernmental coordination in fiscal space. World experience that can be used to improve tax efficiency in Ukraine was generalized. Considerable attention to the introduction of value added tax from foreign suppliers of digital goods and services in the OECD countries has been paid. The expediency of its implementation in domestic tax practice is

* Синютка Наталія Геннадіївна, старший викладач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів), кандидат економічних наук.

** Луцик Анатолій Ігорович, завідувач кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль), кандидат економічних наук, доцент.

substantiated. The terminology and mechanism of introduction are proposed. The backwardness of the current fiscal space in Ukraine and the traditionality of the national fiscal policy on labor and capital taxation were substantiated. It was proved that the exclusion of new digital objects into tax base, an absence of taxes for electronic goods and services, does not allow to transform fiscal space of Ukraine for public welfare growth. The potential risks and threats as a result of digitalization were emphasized.

Keywords: *fiscal space, digitalization, fiscal policy, procedures of taxation, VAT from foreign suppliers of digital goods.*

Постановка проблеми. Сучасний світ неблаганно трансформується. Економіка оцифровується. Оцифровування або діджиталізація – це процес поширення технологій загального призначення в усі сфери життєдіяльності людей. Діджиталізація продуктів та послуг скорочує відстані між ними та товарами, підвищує їхню мобільність, розмиває національні кордони. Суспільство із вертикально інтегрованими зв'язками перетворюється в суспільство горизонтальних зв'язків та мережних ефектів. Відкриваються широкі можливості для інновацій, інвестицій та створення нових підприємств та робочих місць, що у перспективі є ключовим чинником сталого розвитку в планетарному масштабі. Не лише великий, але навіть малий та середній бізнес за таких умов може функціонувати на міжнародному рівні. У такий спосіб діджиталізація породжує численні проблеми з оподаткуванням, ріст інтернаціоналізації бізнесу ставить під сумнів фундаментальні аспекти фіскальної політики національних урядів та їх маневрування у фіскальному просторі окремо взятих держав, а також спроможність міжурядової координації у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін фіскальний простір (fiscal space) з'являється у науковому дискурсі відносно недавно – у 2005 році в роботах економіста – практика, експерта Світового банку Петера Хеллера [1-5]. На його думку, фіскальний простір – це можливість маневрування бюджетом за рахунок зростання податкових ставок, розширення бази оподаткування, здійснення запозичень урядами і локальними утвореннями без загроз для фіскальної стабільності в країні. У такий же площині трактують сутність фіскального простору інші західні науковці: М. Кац [4], К. Робін [6], С. Гулберт [7], О. Сетранголо [8] та ін.

Д. Острі, А. Гош доволі спрощено визначають фіскальний простір як різницю між поточним рівнем державного боргу та його можливим граничним значенням з урахуванням так званого «історичного досвіду» фіскального коригування в тій чи іншій країні [9].

У вітчизняній науковій думці термін фіскального простору обґрунтовується в роботах Т. Єфіменко [10], А. Крисоватого, О. Сидорович [11]. Так, фіскальний простір у А. Крисоватого і О. Сидорович є середовищем для реалізації фінансових відносин, а специфіка його формування полягає у взаємодії індивідів, їх груп з державними інституціями з приводу розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів [11, с. 24].

Фіскальна політика проявляє себе у системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів держави та у

їх розподілі через систему державних видатків. Американські економісти К. Макконнелл, С. Брю, П. Самуельсон, Д. Нордхаус вважають, що фіскальна політика – це регулювання державних видатків та податкових надходжень для забезпечення повної зайнятості, стабільності цін та економічного зростання [12, 13].

М. Карлін розглядає фіскальну політику як систему заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових платежів до бюджетів усіх рівнів і позабюджетних державних цільових фондів та відповідних видатків з них [14, с. 37].

У сучасних умовах широкого застосування боргових фінансів у державних фіскальних та економічних процесах, під фіскальною політикою слід розуміти регулювання податків та державних видатків, а також використання запозичень задля обмеження інфляції, стимулювання соціально-економічного зростання в країні [15].

Фіскальна політика здійснює безпосередній вплив на формування та трансформацію фіскального простору. Проте і політика, і простір для забезпечення ефективного розвитку країни в умовах сучасності вимагають врахування умов діджиталізації.

Водночас трансформації фіскального простору та фіскальної політики в умовах діджитал-економіки залишаються поза мейнстрімом наукового дискурсу та потребують ґрунтовного вивчення.

Метою статті є визначення методичних підходів до розуміння сутності та природи фіскального простору і реалізації фіскальної політики в умовах глобального тренду на розбудову цифрової економіки й становлення суспільства мережних взаємодій, які можуть використовуватися для підвищення ефективності оподаткування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ще у XIX ст. Карл Маркс небезпідставно застерігав, що машини, техніка виступають не просто конкурентами робітнику, але й в перспективі витіснять людину із виробничого процесу, зроблять її зайвою. В свою чергу, Джон Мейнард Кейнс в 1930 році попереджав про поширення специфічного виду безробіття, що виникає внаслідок застосування інноваційних технологій в промисловості. Іншим глобальним феноменом кінця XIX – першої половини XX ст. постає електрифікація, оцінка та впливи якої на розвиток цивілізації відображені в роботі Л. Хантера та Б. Лінвуда [16].

Вже в середині XX століття комп'ютеризація та глобалізація призвели до зародження якісно нової морфології суспільства. У 1995 р. в роботі Ніколаса Негропonte вперше з'являється дефініція «діджитал економіка». У XXI ст. процеси глобалізації та

діджиталізації інтенсифікуються, прискорюються, тим самим провокуючи радикальні зміни в соціумі.

На думку видатного соціолога М. Кастельса [17, 18], ключовим сигналом структурних змін в суспільстві стала глобальна світова фінансова криза 2008-2009 років. Причини такої масштабної та неочікуваної кризи полягають у технічному оновленні інструментарію фінансових систем, ускладненні, прискоренні та зростанні ризикогенності фінансових операцій, появі нових фінансових продуктів та інструментів: деривативів, ф'ючерсів, опціонів та ін. Такі фінансові інновації елімінували транспарентність ринку і повністю віртуалізували його. Діджиталізація та віртуалізація фінансового сектору, фіскальної політики утворили глобальний фінансовий ринок. В сукупності із трендом на лібералізацію і дерегуляцію національної політики це спричинило неконтрольований транскордонний рух капіталів у світі. В свою чергу, втрачений контроль над торгівлею цінними паперами та фінансовим ринком сприяє масштабуванню ризикованого кредитування для максимізації особистих доходів брокерів. Сек'юритизація активів, майна та угод суттєво перебільшила значення фінансової оцінки як основного показника вартості фірми і навіть окремих держав [17, 18].

Світова економічна криза 2008-2009 років підтвердила втрату статусу гаранта стабільності національними фінансовими інституціями, їхню неспроможність контролювати, обмежувати та регулювати глобальні потоки матеріальних цінностей та інформації. Таким чином, глобальна автоматизація та діджиталізація фінансових процесів вимагає власної логіки функціонування, яка по суті вже превалює над потребами існуючої економіки та суспільства.

Діджиталізація спричинила також невідомий раніше феномен «нормальної аварії» за Ч. Перроу [19]. Автор концепції системної невідворотності «нормальних аварій», соціолог Ч. Перроу, абсолютно обґрунтовано вважає, що складні технічні та технологічні системи рано чи пізно виходять з-під контролю людини, це є закономірним наслідком взаємодії системи і людини, а також складності самої системи та її полікомпонентності. Чарльз Перроу доводить, що сучасна вразливість безперервно ускладнюється, при цьому домінантою цієї вразливості виступає концентрація економічної та політичної влади в соціумі [19].

Іншим важливим сигналом змін у соціумі є трансформації структури і формату праці, а також зайнятості як наслідок експансії мережевих структур внаслідок технологічних інновацій.

Сучасний фіскал також не залишається осторонь від цифрових змін. Адже виникає абсолютно новий ринок цифрових послуг, який не просто не вписується в усталені податкові рамки та правила, а й докорінно ламає їх. Розмиваються і втрачають своє первісне значення такі важливі податково-правові дефініції, як податкова адреса платника податку (tax address), податкова резидентність (residence), а також

постійне місце проживання особи-платника податку (domicile). Так, у сучасному світі фізична особа може мати одночасно громадянство двох або більше держав. Іншим варіантом може бути довготермінове (півроку і більше) проживання громадянина за межами території резидентності.

В умовах масової транскордонної трудової міграції населення закономірно індукується неоднозначність в оподаткуванні індивідуальних доходів та застосуванні міждержавних договорів про уникнення подвійного оподаткування. Крім того, фізична присутність особи більше не є обов'язковою умовою ведення нею бізнесу на конкретному ринку, особливо в цифровій економіці, де нематеріальні товари та послуги реплікуються за невелику вартість або й цілком безкоштовно у віртуальному просторі. Закономірно набуває актуальності питання територіальності сплати податків від таких операцій. Загострюється конкурентна боротьба між окремими територіями та регіонами (юрисдикціями), а потім - і між державами за платника податків та його податкові зобов'язання. Виграють таку боротьбу країни, що мають політичні та економічні переваги.

Правові колізії виникають також із застосуванням інших дефініцій у сфері фіскалу. Уточнення, зокрема, потребують об'єкти оподаткування в мережі Інтернет, момент передачі права власності на електронний товар (послугу), документ, що підтверджує перехід права власності на товар від постачальника споживачу в мережі Інтернет. Постають питання і з деталізацією електронного об'єкта-віртуальної цінності, яка продається: товар, нематеріальний актив, право на товар чи послугу. Стандартної дефініції «товару-послуги-роботи», закладеної до законодавчих та нормативно-правових актів національного податкового законодавства, вже недостатньо.

Складно встановити і фактичне місце поставки послуг [20, 21], домінанту для формалізації застосування непрямого оподаткування у сфері споживання послуг. Адже завдяки інтернету фіскальний простір деформується, місце поставки послуги стає віртуальним, воно втрачає звичні фізичні координати, товар чи послуга формально не перетинає фізичні кордони між країнами. Якщо визначати місце постачання послуг за місцезнаходженням постачальника інтернет-послуги, всі доходи від такого непрямого оподаткування сконцентруються в країні за принципом резидентності постачальника. Натомість країна, де розташований споживач (країна-джерело виникнення або походження доходу), буде несправедливо позбавлена бюджетних надходжень від зростання споживання електронних товарів. Якщо визначити місце поставки товару за місцезнаходженням споживача товару (замовника нематеріального активу чи права на електронну послугу), актуалізується питання адміністрування такого платежу. Колізія полягає насамперед у перманентній приналежності споживача і виробника послуги до різних податкових юрисдикцій. Альтернативний метод фіксації акту

Фінанси та оподаткування

споживання – за точкою оплати чи пунктом одержання платежу за спожитий товар – теж не спрацьовує внаслідок застосування глобальних платіжних систем.

Як наслідок, ІТ-гіганти розмивають міждержавні кордони, проникають через них і не обмежуються виключно фізичними активами, спрощують процедури переміщення одержаного прибутку до низькоподаткових юрисдикцій, активізуються податкове планування та уникнення оподаткування. У результаті мільярди доларів корпоративних прибутків залишаються неоподатковуваними. Усталена міжнародна система податкового адміністрування вимагає перезавантаження; проблематика оподаткування бізнесу у глобалізованій цифровій економіці та справедливого розподілу набуті вартості стає предметом наукових та професійних дебатів. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) наголошує на щорічних втратах доходу від 100 до 240 млрд доларів США внаслідок розмивання податкової бази та переміщення прибутків транснаціональних компаній. Ця сума дорівнює 4-10 відсоткам загального прибутку від податку на прибуток підприємств [21, с. 44]. Згідно з оцінками експертного середовища, близько 40 відсотків прибутків ТНК осідає у податкових гаванях, що призводить до втрати 12 % глобальних надходжень від податку на прибуток підприємств. Ці втрати не є гомогенними у планетарному масштабі. Австралія, Бразилія, Франція, Індія, Японія, Мексика та США, а також більшість країн Африки найбільше страждають від переміщення прибутку [21, с. 42-48].

У 2016 році ОЕСР запропонувала шаблон щодо стягнення податку на додану вартість з іноземних постачальників цифрових товарів та послуг. З того часу більше як 50 країн імplementували його до вимог національного податкового законодавства. У 2018 р. спеціальна група ОЕСР з цифрової економіки, що включає понад 115 країн та юрисдикцій, працює над довгостроковим консенсусом щодо нової парадигми та ключових принципів оподаткування цифрового бізнесу до 2020 року.

Європейський Союз справляє податок на додану вартість з постачальників-нерезидентів телекомунікацій, мовлення та електронних послуг незалежно від масштабу, починаючи з січня 2015 року. Австралія застосовує аналогічні підходи з липня 2017 року; Сінгапур анонсує запровадження ПДВ з імпортованих цифрових послуг включно із потоковим передаванням музики та фільмів, починаючи з січня 2020 р. Серед інших розвинених країн з непрямыми податками на цифрову економіку - Японія, Республіка Корея, Нова Зеландія, Норвегія та Південна Африка [20; 21, с. 45-46].

Аналогічні процеси тривають у країнах пострадянського простору. За прикладом ЄС так званий «податок на Google» вже імplementований у Російській Федерації (18 %) з 2017 року та у Білорусі (20 %) з 2018. Планує уведення податку для електронних об'єктів оподаткування Казахстан.

Точкою відліку таких процесів стає визнання митної території країни місцем реалізації (поставки) іноземних електронних послуг для резидентів у національному законодавстві. Споживачем електронної послуги визнається фізична особа, що фактично перебуває на території країни, і/або оплачує такі послуги з рахунку, відкритого у білоруському банку, і/або використовує для придбання послуги мережеву ІР – адресу пристрою, зареєстровану в країні. До електронних послуг, зокрема, відносять передачу прав на використання програм, ігор, баз даних, в тому числі «стрімінг» музики та фільмів. Оподатковується також надання віддаленого доступу до електронних книг, аудіо, відео та інших творів та електронних публікацій. До складу об'єкта оподаткування також включено рекламні послуги, послуги з розміщення контенту (інтернет-майданчики та платформи), пропозиції щодо придбання-продажу майнових прав.

Наступний блок проблем інноваційної цифрової парадигми фіска – створення та впровадження справедливої, ефективною, але водночас необтяжливою схеми податкового контролю за потоками матеріальних та нематеріальних ресурсів (об'єктів) в мережі Інтернет. Причому на відміну від попередніх фіскальних норм, сучасні повинні бути взаємоузгоджені між різними країнами. Крім того, набуває принципово нового смислового навантаження дефініція «постійне представництво іноземної компанії». Адже Facebook, Google, Яндекс або Booking не мають і не планують мати в осяжній перспективі свої представництва в Україні. Чинне законодавство не вимагає цього від них. А якщо й вимагатиме, то зростає важливість застосування відповідальності за невиконання нових норм до глобальних ІТ-гігантів.

Для впровадження адміністрування ПДВ з іноземних електронних послуг слід також створити спеціальну нормативну базу: спрощений порядок податкової реєстрації для групи іноземних платників податку, електронний кабінет для декларування та сплати податку, електронний цифровий підпис (без фізичного носія, процедура одержання без фізичної присутності в країні із використанням хмарних технологій).

Таким чином, в результаті досягається ключова мета – онтологічний принцип справедливості оподаткування утверджується у новій змістовності: забезпечення рівних умов для національних і глобальних компаній, які реалізують електронні послуги споживачам певної території. Оскільки постачальник електронних послуг сплачує податок за ставкою країни споживача, податок набуває нейтральності, індиферентності, нівелюється статус резидентності чи нерезидентності постачальника послуги. Також це скорочує мінімізацію податкових зобов'язань з ПДВ, знищуються несправедливі податкові переваги для іноземних компаній, що зареєстровані переважно у низькоподаткових юрисдикціях. До прикладу, ставка ПДВ для електронних книг в Люксембурзі складає 3 %, що

спричиняло вибір саме цієї юрисдикції компаніями, що займають відповідну нішу. Це також вирівнює конкурентні умови ведення власне бізнесу для резидентів і нерезидентів, адже справляння податку спричиняє пропорційний ріст ціни і відповідну цінову конкуренцію, внаслідок якої компанії – нерезиденти позбуваються необґрунтованих переваг у порівнянні із національними гравцями.

На жаль, Україна залишається на периферії осучаснення фіскального простору на підставі ефективного міжнародного досвіду і продовжує реалізовувати традиційну фіскальну політику щодо оподаткування загальноприйнятих чинників праці і капіталу. Невключення нових цифрових об'єктів до податкової бази, відсутність податків для електронних товарів і послуг не дозволяє динамічно розширювати фіскальний простір задля зростання суспільного добробуту.

Висновки. Глобальний тренд на діджиталізацію економіки, розвиток ІТ-сектору, становлення суспільства мережових комунікацій деформує усталений фіскальний простір, перезавантажує існуючу парадигму фіскальної політики із одночасною імплікацією нестандартних суперечностей. Пріоритетами новітньої фіскальної політики стає її глобалізація та міждержавне узгодження, осучаснення фіскальної термінології, креативне розширення податкової бази за рахунок інкорпорації інноваційних цифрових товарів та послуг до складу об'єктів оподаткування. Яскравим прикладом змін слугує запровадження спеціального непрямого податку для цифрових послуг у розвинутих економіках. Діджиталізація фіску генерує як нові виклики й можливості у цій сфері, так і створює потенційні ризики та загрози. Цифрові технології диктують невідворотність коригування фіскальної політики та трансформують фіскальний простір держави.

4 Список використаних джерел

1. Heller P. Understanding Fiscal Space. IMF. Policy Discussion Paper. 2005. PDP/05/4. 19 p.
2. Heller P. Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It. *Finance and Development*. 2005. Vol. 42, № 2. pp. 2–5.
3. Heller P. The Prospects of Creating Fiscal Space for the Health Sector. *Health Policy and Planning*. 2006. Vol. 21, № 2. pp. 75–79.
4. Making Fiscal Space Happen! Managing Fiscal Policy in a World of Scaled-Up Aid / P. Heller, M. Katz, X. Debrun et al. *IMF Working Paper*. 2006. WP/06/270. 53 p.
5. Heller P. Fiscal Policy for Growth and Development: the Fiscal Space Debate; presented at G20 Workshop on Fiscal Policy. Istanbul, 2007. 18 p.
6. Robin K. Do Indian States have the Power to Devise their Own Policies? A Study on Fiscal Space. CSH Working Paper. 2013. No. 5686. 62 p.
7. Hulbert C., Vammalle C. Sub-national Perspective on Financing Investment for Growth I – Measuring Fiscal Space for Public Investment: Influences, Evolution and Perspectives. *OECD Regional Development Working*

Papers. 2014. 2014/02. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jz5j1qk8fhg-en>

8. Cetrángolo O., Jiménez J. P., R. del Castillo. Rigidities and Fiscal Space in Latin America: A Comparative Case Study. CEPAL. Serie Macroeconomía del Desarrollo. 2010. № 97. 33 p.

9. Fiscal Fatigue, Fiscal Space and Debt Sustainability in Advanced Economies / A. Ghosh, J. Kim, E. Mendoza et al. NBER Working Paper Series. 2011. № 16782. 49 p.

10. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. 332 с.

11. Фіскальний простір сталого економічного розвитку держави: моногр. / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 332 с.

12. McConnel C., Brue S. I. Economics: Principles, problems, and policies. 11th ed. New York: McGraw s–Hill Publishing Company, 1990.

13. Samuelson P. A., Nordhause W. D. Macroeconomics. 13th ed. New York: McGraw – Hill Company, 1989.

14. Карлін М. І. Соціальна і фіскальна політика держави: проблеми регіональної координації в умовах нового етапу глобалізації. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 2. С. 34–44.

15. Fiscal Policy for Growth and Development: An Interim Report / International Monetary Fund, World Bank. 2006. Apr. 6. 38 p.

16. Hunter Louis C., Bryant Lynwood. A History of Industrial Power in the United States, 1730–1930, Vol. 3: The Transmission of Power. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1991. 598 p.

17. Castells M. The Informational City: Economic Restructuring and Urban Development. The Wiley Blackwell, 1992.

18. Castells M. The Rise of the Network Society. Information Age, vol.1; 2nd Edition with a New Preface edition. The Wiley Blackwell, 2009.

19. Charles Perrow. Normal Accidents. Living With High-Risk Technologies. USA, Basic Books, 1984.

20. Digital revolutions in public finance / editors: Sanjeev Gupta, Michael Keen, Alpa Shah, and Geneviève Verdier. Washington, DC: International Monetary Fund, 2017. 343 p.

21. The Changing Nature of Work. World Development Report 2019. World Bank. 2019. Washington, DC. 151 p. DOI: 10.1596/978-1-4648-1342-3

4 References

1. Heller, P. (2005). Understanding Fiscal Space. IMF. Policy Discussion Paper. PDP/05/4.
2. Heller, P. (2005). Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It. *Finance and Development*, Vol. 42, (2), 2–5.
3. Heller, P. (2006). The Prospects of Creating Fiscal Space for the Health Sector. *Health Policy and Planning*, Vol. 21, (2), 75–79.
4. Making Fiscal Space Happen! Managing Fiscal Policy in a World of Scaled-Up Aid (2006). P. Heller, M. Katz, X. Debrun et al. IMF Working Paper. WP/06/270.

5. Heller, P. (2007). Fiscal Policy for Growth and Development: the Fiscal Space Debate, presented at G20 Workshop on Fiscal Policy. Istanbul.
6. Robin, K. (2013). Do Indian States have the Power to Devise their Own Policies? A Study on Fiscal Space. CSH Working Paper. No. 5686.
7. Hulbert, C. A., & Vammalle, C. (2014). Sub-national Perspective on Financing Investment for Growth I – Measuring Fiscal Space for Public Investment: Influences, Evolution and Perspectives. OECD Regional Development Working Papers. 2014/02. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5jz5j1qk8fhg-en>
8. Cetrángolo, O. Jiménez, J. P., R. del Castillo. (2010). Rigidities and Fiscal Space in Latin America: A Comparative Case Study. CEPAL. Serie Macroeconomía del Desarrollo. № 97. 33 p.
9. Fiscal Fatigue, Fiscal Space and Debt Sustainability in Advanced Economies (2011). A. Ghosh, J. Kim, E. Mendoza et al. NBER Working Paper Series. № 16782. 49 p.
10. Yefimenko, T. I. (2012). Fiskalnyy prostir antykryzovogo reguluvannya [Fiscal space of anti-crisis regulation]. Kyiv: DNNU “Akad. fin. upravlinnya”.
11. Krysovatiy, A. (2016). Fiskalnyy prostir stalogo ekonomichnogo rozvytku derzhavy [Fiscal space of sustainable economic development of a state]. Ternopil: TNEU.
12. McConnel, C., Brue, S. I. (1990). Economics: Principles, problems, and policies. – 11th ed. New York: McGraw s– Hill Publishing Company.
13. Samuelson, P. A., Nordhause, W. D. (1989). Macroeconomics. 13th ed. New York: McGraw – Hill Company.
14. Karlin, M. I. (2014). Sotsialna i fiskalna politika derzhavy: problemy regionalnoyi koordinatsiyi v umovah novogo etapu globalizatsiyi [Social and fiscal policy of the state: problems of regional coordination in a new stage of globalization] *Demografiya ta sotsialna ekonomika*, (2), 34-44.
15. Fiscal Policy for Growth and Development: An Interim Report (2006). International Monetary Fund, World Bank.
16. Hunter, L. C., & Lynwood, B. (1991). A History of Industrial Power in the United States, 1730–1930, Vol. 3: The Transmission of Power. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
17. Castells, M. (1992). The Informational City: Economic Restructuring and Urban Development. The Wiley Blackwell.
18. Castells, M. (2009). The Rise of the Network Society. Information Age, vol.1; 2nd Edition with a New Preface edition. The Wiley Blackwell.
19. Perrow, C. (1984). *Normal Accidents. Living With High-Risk Technologies*. USA, Basic Books.
20. Gupta, S., & Keen, M., & Shah, A., & Verdier, G. (2017). Digital revolutions in public finance. Washington, DC: International Monetary Fund.
21. World Bank. (2019). World Development Report: The Changing Nature of Work. Washington, DC. DOI: 10.1596/978-1-4648-1342-3